

משום מנהג החמירו, לא נהגו להחמיר באכילת פסח שהיא מצוה (לקוטי הלכות, עפ"י כסף משנה בדעת הרמב"ם שלא הביא דברי רב אשי. ואולם הראב"ד כתב להחמיר בשמנו של גיד).

*

'אמר קרא הוא לבדו יעשה לכם – הוא ולא מכשיריו. לבדו ולא מילה שלא בזמנה – אך אשר יעשה לכל נפש הוא בגימטריא: ולא מכשירי אוכל נפש (עם הכולל). לכל נפש הוא לבדו (עם הכולל) בגימטריא: ולא מילה שלא בזמנה (גליונות קהלות יעקב).

דף פד

'לבדו ולא מילה שלא בזמנה הבאה מק"ו. מה שצריך לימוד מן הכתוב שמילה שלא בזמנה ושרפת קדשים אינם דוחים יום טוב – והלא מצוות אלו אין זמנן קבוע ואפשר לעשותן למחר, ואם כן כיון שממתין בגלל יום-טוב אינו נחשב כעובר על המצוה, ומדוע היה עולה על הדעת שידחו יום טוב? יש לתרץ ולומר זיל לאידך גיסא, כיון שמלאכת מצוה מותרת ביום טוב – אין כאן חילול יום טוב [וכמו קרבנות הבאים בשבת, הגם שכשר להקטירם לאחר השבת], וכיון שכן אין ראוי להמתין כלל במצוה ואין זה נחשב 'אפשר לקיים שניהם' (עפ"י חזון איש סוף נגעים).

וכתב שם כלל במצוות שאין קבוע להן זמן; לצורך מצוה או משום הפסד ממון וכדו', נראה שאם ממתין מלקיימן אינו עובר ב'עשה'. ואולם אם מתעכב בלא טעם אפשר שעובר ב'עשה'. אך אפשר שכל שדעתו לקיימה לאחר זמן – אינו עובר. וכבר דנו ראשונים ואחרונים בכל כיוצא בזה; האם עשה דוחה לא-תעשה כשאפשר לקיים העשה לאחר זמן ללא דחיית הלאו – ע"ע רמב"ן ורשב"א שבת כה; רשב"א ביצה ה: תוס' יבמות ה: בנין ציון לט; זכר יצחק לא (ב); חדושי הגר"ד בנגיס ח"ב י; קהלות יעקב יבמות ה; שעורי ר' שמואל ב"ב ג: אות עג; דבר שמואל לעיל סח: ע"ע ביוסף דעת שבת קלג.

'כל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך, וראשי כנפים והסחוסים. רש"י מפרש שהגידון במשנה הוא על מצות אכילת הפסח ואפשרות מינוי על אותם חלקים. וכן מפרש הראב"ד. ואולם מדברי הרמב"ם (קרבן פסח י, ה-ט) נראה שהמשנה מדברת [גם] בדין שבירת העצם, שכל דבר שהוא נאכל בשור הגדול על ידי שליקה, ודאי אינו עצם ומותר לאכלו ולשברו, ובכלל זה הסחוסים, אבל גדי קטן ורך שעצמותיו רכים ואילו היה זה בשור הגדול לא היו נאכלים בשליקה – לא יאכלן מפני שהוא שובר עצמות באכילתו [וממילא אין בהם דין 'נותר' להיטען שריפה]. (וראה באור מהלך הסוגיא לפירוש זה בזבח תודה. וע"ע ב'חדושי הגר"ה על הש"ס' בבאור שיטת הרמב"ם).

'לא חש לקמחיה. יש מפרשים ביטוי זה, אכילתו של זה להפסד הולכת, שאינו מתעסק בתורה כראוי לה (רבנו חננאל, ומובא בערוך ערך 'קמח').

(ע"ב) 'משחשיכה נמי נייתי גומרתא וניחות עליה ונקלה ונפקה למוח דידיה... אביי אמר משם פקע'. לכאורה קשה הלא אינו מתכוין לפקיעה ואין זה 'פסיק רישיה ולא ימות' שתיפקע העצם במקום אחר מחמת הגחלת, ומה טעם אסור?

ונראה, כיון שרוצה על כל פנים בביקוע העצם הרי זה נחשב כמתכוין, כי יש לו ניהותא בדבר (עפ"י מנחת שלמה י, ד).

והביא דוגמאות נוספות לכעין זה. ובזבח תודה הקשה קושיא זו ולא תירץ. וע"ע ביומא עח. 'משום דמזדריב' ובמש"כ שם. ויש לעיין לפי התירוץ הנזכר, כיצד נפרש דברי אביי להלן (פה). שלכך לא התירו לחתוך אבר שיצא מקצתו שמא יפקע במקום הבשר, והלא שם אינו חפץ בפתיחת העצם רק רוצה להסיר החלק שיצא ונפסל, ואינו מתכוין כלל לשבירת העצם במקום אחר. ואפשר שפעמים רבות חיתוך העצם וקציצתה עושה בה בקעים וסדקים, והלא אפילו פגימת עצם כדי פגימת המזבח – חייבים עליה (כבחולין יז:), ויש אופנים שהדבר בגדר 'פסיק רישיה' או קרוב לכך, הלכך אסרו חכמים לחתוך לעולם. שו"ר כעין זה בחדושי רעק"א (וראה דוגמאות כיו"ב ביוסף דעת שבת קמא: עירובין כ:).

'משום פקע' – בקע, סדק בעצם (עפ"י רבנו חננאל; מוסף הערוך).

'רבא אמר: משום הפסד קדשים' – שאי אפשר שלא תשרוף הגחלת מעט מן המוח שבפנים [וגם אביי שפירש טעם אחר אינו חולק על כך אלא סובר שמשום הפסד מועט כזה לא חששו] (תוס' זבחים צו: ד"ה ואחד; תוס' רשב"א להלן פה.).

ואם תאמר, הלא המוח שבפנים מופסד ועומד שהרי אתה אוסר להוציאו, ואם כן מדוע נחשב זה מפסיד קדשים והרי הם אבודים בלאו הכי?

כעין זה הקשה בקובץ שעורים: הלא גם רבי יוסי האוסר (לעיל טו) לשרוף תרומה ההולכת לאיבוד אינו אוסר אלא מדרבנן, ובמקום הפסד מרובה מתיר, ואם כן מדוע אסור לאבד הקדשים. ומשמע בתוס' (פה. בד"ה כשהוא) שהוא איסור תורה – והלא בין כך הולכים הם לאיבוד.

והגרז"ר בנגיס (ח"ב סו, טו), כתב שלכך אסור, כי לא התיר רבי יוסי לאבד תרומה בידים אלא במקום הצלה מהפסד, אבל כאן הלא יתכן שהמוח יישרף ונמצא שהפסיד קדשים לחנם (וע' גם בחדושי רעק"א) – אך כאמור מדברי התוס' משמע (ויותר מפורש בתוס' רשב"א) שמדובר כאן על איסור תורה.

ובשו"ת אבני גזר (ח"מ עד) כתב שבקדשים – שלא כתרומה – אסור לאבד בידים אפילו דבר ההולך לאיבוד, משום 'לא תעשון כן לה' א'. ועדיין יש לדקדק שלא אמרו בגמרא משום 'לא תעשון' [אפשר משום שאינו דרך השחתה אלא כדי להציל את המוח שבעצם ולקיים מצוותו], אלא משום 'הפסד קדשים' והלא אין כאן הפסד.

ויש לומר, החשש הוא שלאחר שהאש תשרוף את העצם וכבר ניתן לחלץ את המוח, תמשיך האש ותשרוף מהמוח, ונמצא באותה שעה מפסיד קדשים הראויים.

'היתה לו שעת הכושר ונפסל בשעת אכילה, אין בו משום שבירת עצם'. נראה שנקט 'ונפסל בשעת אכילה' לרבותא, שאף על פי שכבר חל עליו איסור בפועל, הואיל ונפסל אין בו משום שבירת עצם. וכל שכן אם נפסל קודם לכן.

אבל אין מסתבר לומר ש'שעת הכושר' נחשבת רק באופן זה שנפסל לאחר שנראה לאכילה, אלא כל שנוקד דמו בהכשר נחשב 'שעת הכושר' ולחכמים ולרבי יעקב אסור. [כן ניתן לדקדק מלשון רש"י לעיל (פג. ד"ה לא היתה). אך יש לדחות שאולי רש"י רצה לפרש לכולי עלמא, גם לפי הסובר שמבעוד יום חייבים על שבירת עצם, אבל לדעת הפוסט שמה אין נחשב 'שעת הכושר' אלא כשהיה ראוי להתחייב עליו בפועל, דהיינו בזמן אכילתו].